

Julkaistu: Paasonen, Susanna, Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Tuula Juvonen, Leena-Maija Rossi ja Tuija Saresma (toim.), [Käsikirja sukupuoleen](#). Tampere: Vastapaino 2010, 39–49

Susanna Paasonen

Sukupuoli ja representaatio

Suomessa kruunataan vuosittain lukuisia kauneuskuningattaria Miss Suomesta kaupunkien ja kaupunginosien kauneimpiin. Kauneuskilpailuja yhdistetään erilaisiin tapahtumiin, kuten autonäyttelyihin, festivaaleihin tai urheilutapahtumiin, Maito- tai Paula-tyttöjen tapaan tuotteisiin, sekä aikakaus- ja sanomalehtiin (*7-päivää* -lehden Tähtityttö, *Seuran* Aurinkotyttö ja *Iltalehden* Kesätyttö). Nimikkoasiansa edustajina missit “antavat kasvot” tuotteille, tapahtumille ja paikoille toimimalla niiden symboleina. Symbolisina olentoina Miss Suomi ja Suomen Neito ovat liittyneet vuosikymmenten ajan sukupuolitettujen kansallisten ihanteiden määrittelyyn. Tietävästi ensimmäinen suomalainen kauneuskuningatar oli vuonna 1919 valokuvien perusteella valittu Rauha Aaltonen Porista. Varhaiset aikakauslehtien sivuilla järjestetyt kisat kartoittivat “suomalaista rotua” ja kansallisia kauneuspiirteitä, kun taas kansainvälisissä kisoissa menestyneiden Ester Toivosen (Miss Eurooppa 1934) ja Armi Kuuselan (Miss Universum 1952) sanottiin vieneen Suomea maailmankartalle. Hannes Kolehmainen ja Paavo Nurmen kaltaiset kestävyysurheilijat nähtiin vastaavanlaisina voittoisina Suomi-kuvan miesairueina, joiden avuina oli naiskauneuden sijaan maskuliininen kestävyys, sinnikkyys ja sisukkuus.

Tällaisten edushahmojen kautta on hahmotettu sekä kansallista luonnetta että sen ihannetyyppejä: “urheilun jalostamia” miehiä ja vaalean lumovoimaisia naisia. Samanlaisen tyyppikartoituksen voi liittää myös esimerkiksi taiteilija Wäinö Aaltosen patsaisiin, joissa ikuistettiin 1920- ja 30-luvuilla Nurmen lisäksi niin Aleksis Kivi kuin Suomen Neitokin. Aaltosen patsaissa esitettiin “rodullisia ihannekuvia”, jotka somistavat suomalaisten kaupunkimaisemien lisäksi myös eduskuntatalon suurta istuntosalia. Visuaalisen kulttuurin tutkija Harri Kalha muistuttaa, että Aaltonen toimi myös kotimaisten kauneuskilpailujen tuomaristossa niiden kartoittaessa suomalaista rotupuhtautta. Suomalaisen “rodun” kuvittamisen sijaan nykyiset missit toimivat yleisemmin erilaisissa PR-tehtävissä, kuitenkin edelleen myös paikallisuutta ja kansallisuutta edustaen.

Kauneuskilpailuja tutkinut Beverley Stoeltje on todennut, ettei missin rooli tuo mukanaan erityistä auktoriteettia, vaan kyse on pikemminkin missiyden, tai tietynlaisen naiseuden suorituksesta merkinä. Ensinnäkin missi merkitsee sekä ulkomuodoltaan että käytökseltään ihanteellista naiskauneutta antaen tälle ilmiänsun. Toisaalta missi merkitsee edustamaansa asiaa. Toisin sanoen kauneuskuningattaret representoivat eli *edustavat ja kuvaavat* paitsi tietynlaista naiskauneutta, myös kansakunnan, tuotteen tai yrityksen kaltaisia tahoja. Sekä abstraktit arvot että erilaiset yhteisöt saavat missistä symbolin. Representaatiolla tarkoitetaan yhtäältä symbolisia merkkejä, jotka viittaavat johonkin muuhun ja edustavat sitä. Toisaalta representaatio viittaa tähän merkityksenantoon toimintana ja tekoina.

Sukupuolentutkimuksessa, sekä taiteen, kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksessa yleisemminkin, representaation käsitteen avulla on paneuduttu kulttuuristen merkkien merkityksiin ja vaikutuksiin – siihen, miten erilaiset kuvat rakentuvat, kiertävät ja toimivat kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa viitekehyksissään. Tässä luvussa tarkastelen representaatio-käsitteen merkityksiä, siihen liittyvien tutkimuskeskustelujen taustoja ja painotuksia.

Representaatio tarkoittaa esitystä tai tarkemmin *uudelleen esittämistä* (kuten englanninkielisessä termissä “representation”). Representaatiota voi ajatella tapahtumana, jossa kuviin, objekteihin tai ihmisiin yhdistetään tietynlaisia merkityksiä ja samalla annetaan merkityksiä ympäröivälle maailmalle ja sen sosiaalisille suhteille. Usein esitetyn määritelmän mukaan representaatio on samalla sekä esittävä, edustava että tuottava. Tällä tarkoitetaan sitä, että samalla kun representaatio – esimerkiksi valokuva – esittää jotakin (vaikkapa Miss Suomea), se myös edustaa laajempaa kokonaisuutta tai kategoriaa (kuten missi-instituutiota, naisnaisellisuuden ja -kauneuden konventiota tai kansallisuutta). Martti Lahti onkin todennut, että edustuksellisuuden eli “muiden puolesta toimimisen” ajatus on suomea selkeämmin esillä englanninkielisessä termissä “representation”. Sekä representaatioiden esittävyys että edustavuus liittyvät Lahden sanoin poissaolevan tekemiseen läsnä olevaksi. Tässä mielessä representaatioita kuvataan joskus todellisuutta “korvaaviksi”. Tuottavuudella taas viitataan representaatioihin erilaisten arvoitusten, mielikuvien ja määritelmien rakentajina.

Niinpä missirepresentaatiot kuvaavat kohteitaan tietyissä valossa ja liittävätkin heihin erilaista käytöstä: perinteisen missi-ihanteen mukaisissa kuvauksissa missi on lapsirakas, luonnollinen ja ystävällinen, kun taas kohumissit rikkovat näitä ihanteita vastaan käyttämällä alkoholia tai esiintymällä “rohkeissa” eli vähäpukeisissa valokuvissa. Missejä esitetään myös ironisessa tai paradisisa sävyssä esimerkiksi korostamalla kilpailuihin liittyviä kliseitä (kyyneliä tai

pettymyksen peittäviä hymyjä), kisojen kaupallisuutta tai osallistujien oletettua pinnallisuutta. Missin viitta leimaa kantajaansa ja liittää tämän viihdejulkisuuden kenttään, minkä jälkeen pääsy toisenlaisiin mediarepresentaatioihin on työn takana. “Ex-missin” leima istuu sitkeästi esimerkiksi ministerinäkin toimineessa Tanja Karpelassa, jonka nauttima mediajulkisuus poikkeaa melkoisesti muista naispoliitikoista. Missiys ja vakavasti otettavuus, viihdejulkisuus ja politiikan julkisuus tuntuvat sulkevan toisiaan pois mediarepresentaation tasolla.

Representaatiojärjestelmä

Mediat ja kuvakulttuuri ovat yhä keskeisempiä arkisen elinympäristömme osia. Representaatiot osallistuvat aktiivisesti siihen kuinka tuon ympäristön hahmotamme. *Tuottavuus* viittaa myös siihen, että representaatiot eivät yksinkertaisesti heijasta yhteiskunnallisia arvoja ja ymmärryksiä, vaan osallistuvat niiden muotoutumiseen ja kierrättämiseen. Samalla ne rakentavat erilaisia kehyksiä todellisuuden ymmärtämiselle. Representaatiot uusintavat, tuottavat ja markkinoivat ymmärryksiä sukupuolesta, meistä ja muista. Mediatutkimuksessa representaatioon liittyy myös keskeisesti ajatus esitysten välittyneisyydestä: television, elokuvien tai lehtimainosten kaltaiset mediat eivät vain näytä tai välitä erilaisia (mieli)kuvia, vaan rakentavat niitä muun muassa kameratyön, rajausten ja editoinnin avulla. Representaatioita tuottaessa nojataan erilaisiin normeihin ja esityskonventioihin. Kulttuuriset kuvat siis rakentuvat toistensa varaan ja toisiaan vasten. Niinpä kohumissit, joko alusvaatteissa tai kansallispuvuissa poseeraavat kauneuskuningattaret, parodiset ja ihastelevat esitykset esiintyvät rinnakkain, ne rinnastuvat toisiinsa sekä aikaisempien vuosikymmenten kuvastoihin. Näiden representaatioiden vastaanottajat – katsojat ja lukijat – puolestaan tulkitsevat niitä suhteessa tunnistamiinsa esityskonventioihin ja koodeihin, neuvottelevat niitä suhteessa omiin arvoihinsa ja näkemyksiinsä.

Tällaista historiallisesti rakentuvaa kuvavarantojen kokonaisuutta kuvataan *representaatiojärjestelmän* käsitteellä. Representaatiojärjestelmässä on kyse vuosikymmenten ja -satojen mittaan kasautuneesta tekstien, kuvien, kuvausten, oletusten, yhteyksien ja arvostelmien kokonaisuudesta. Vaikka sana *järjestelmä* viittaakin tietynlaiseen systemaattisuuteen, representaatiojärjestelmät ovat sisäisesti ristiriitaisia, rajoiltaan epämääräisiä ja jatkuvassa muutoksen tilassa. Kuvien rakentuminen aikaisempien kuvastojen varaan on keskeistä pohdittaessa representaatioiden kulttuurisia ja yhteiskunnallisia

ulottuvuuksia tai seurauksia. Kuvia ja muita symbolisia esityksiä tuotettaessa nojataan historiallisten kuvien joukkoon, otetaan etäisyyttä niistä ja rakennetaan niiden välille erilaisia yhteyksiä. Kuvien merkitykset eivät tästä huolimatta palaudu ongelmattomasti niiden tuottajaan, sillä kyse on laajemmasta kuvien kierrosta, merkityksenannosta ja vastaanotosta. Kuvien katsojat tai äänten kuuntelijat sijoittavat näkemäänsä ja kuulemaansa suhteessa aiemmin näkemäänsä ja kuulemaansa. Viitteitä ja yhteyksiä voidaan tunnistaa tai jättää tunnistamatta samalla kun vastaanotossa tehdään uusia yhteyksiä ja tulkintoja.

Näitä yhteyksiä ja muutoksia voidaan kuvittaa vaikkapa suomalaisuuteen ja “rotuun” liittyvien esimerkkien avulla. Miss Suomi -instituutioon liittyvistä kansallisen kauneuden muuttuneista symboleista keskusteltiin kiihkeästi vuonna 1996 Lola Odusogan voitettua kilpailun. Ei-valkoinen Miss Suomi rikkoi sekä aikaisempien vuosikymmenten mittaan rakentunutta suomalaisen naiskauneuden sangen vaaleaa kuvastoa että kisan historiallisia taustoja vastaan. Kuten Marjatta Hietala ja Harri Kalha ovat tahoillaan todenneet, että varhaisissa kauneuskilpailuissa oli kyse paitsi “suomalaisen rodun” kartoittamisesta, myös eronteosta “mongoleihin”. Haluttavampi samastumiskohta löytyi “germaaneista”. Niinpä Ester Toivosen perimää selvitettiin seitsemän sukupolven ajalta ja Wäinö Aaltonen teki hänestä veistoksen. Kalhan sanoin “rotuvalio Toivosen veistoksen materiaalia oli tietenkin puhtaanvalkea marmori” (s. 463). Vuonna 1952 sotainvalidien veljesliitto järjesti ensimmäiset Suomen Neito -kilpailut, joiden naisihannetta etsittiin muun muassa Kalevalan Ainosta ja Eetu Iston *Hyökkäys*-maalauksessa Suomen lakia puolustavasta vaaleasta Suomi-neidosta. Voittaja, Armi Kuusela, täyttikin nämä kansalliset ihanteet oivallisesti.

Nuorena, lapsirakkaana, positiivisena ja urheilullisena kuvattu Lola Odusoga noudatteli missikonventioita ja rinnastui Miss Universum -kisamenestyksen johdosta niin Kuuselaan kuin kisan vuonna 1975 voittaneeseen Anne Pohtamoon. Nämä rinnastukset pakottivat pohtimaan uudelleen kilpailuun yhdistyviä oletuksia sukupuolesta, etnisyydestä, “rodusta” ja kansallisuudesta – ja sitä kautta suomalaisuuden eduskuvista. Odusoga edusti selvää katkosta suomalaisten kauneuskuningatarten vaaleassa ketjussa tehden samalla tämän vaaleuden näkyväksi. Mediatutkija Katariina Kyrölän mukaan Odusogaa nostettiin eräänlaiseksi kansallisen suvaitsevaisuuden ja suomalaisen monikulttuurisuuden eduskuvaksi, jonka ei-valkoisuudesta kuitenkin paljolti vaiettiin. Miss Suomea Odusoga edusti ja kuvasi (representoi) paitsi Suomea ja suomalaista missi-instituutiota, myös suomalaista monikulttuurisuutta, jonka todisteena hän samalla toimi.

Naiskuvakritiikki

Kuten edelliset esimerkit osaltaan kuvastavat, representaatiotutkimuksessa on pohdittu runsaasti erilaisten ihmisryhmien kuvaamisen tapoja. Feministinen representaatiotutkimus pohjaa 1970-luvun naiskuvatutkimukseen, jossa kritisoitiin valtavirran naiskuvia – keskeisesti mainoksia, elokuvia, televisiosarjoja ja naistenlehtiä – niiden kapeudesta ja stereotyyppisyydestä. Näiden kuvastojen nähtiin ylläpitävän naisia alistavaa ja väheksyvää sukupuoli-ideologiaa. Niiden tilalle vaadittiin monipuolisempia ja realistisempia naishahmoja sekä positiivisia roolimalleja, joihin erilaiset katsojat voisivat samastua. Naiskuvakritiikki kohdistui jo vuonna 1968 Miss Amerikka -kilpailuihin. Feministiaktivistit kritisoivat Miss Amerikka -kilpailuja niin seksismistä, naisten esineellistämisestä, alentavista kauneusihanteista, kaupallisuudesta kuin rasismista (voittajat tapasivat olla valkoisia aina vuoteen 1984 saakka, jolloin Vanessa Williams kruunattiin ensimmäiseksi afrikkalaisamerikkalaiseksi Miss Amerikaksi. Vuonna 1968 alettiin myös järjestää vaihtoehtoista Miss Black America -kilpailua). Aktivistien julkaiseman pamfletin mukaan “karjakilpailumaisissa” kauneuskisoissa tiivistyi stereotyyppinen ymmärrys naiseudesta ja sen kapeiden kauneusnormien kautta määritellystä sosiaalisesta arvosta. Missikuvaston nähtiin siis vääristelevän naiseutta ja tuottavan siitä valheellisia esityksiä.

Feministiaktivistit protestoivat tapahtumaa vastaan heittelemällä kilpailusaliin hajupommeja, mutta myös esityksellisemmin kruunaamalla lampaan Miss Amerikaksi ja viskomalla kilpailupaikan edessä “vapauden roskakoriin” naisten alistuksen symboleiksi nähtyjä korkeakorkoisia kenkiä, rintaliivejä ja kihartimia. Nämä symboliset toimet (joista viimeiseksi mainittu protesti synnytti myytin rintaliivejä polttavista feministeistä) pyrkivät naiseuden uudelleenmäärittelyyn ja väärin naiskuvien korvaamiseen toisenlaisilla, naisten etuja paremmin palvelevilla kuvastoilla. Kulttuurintutkija Stuart Hallia mukaillen tällaiset totuttuja merkityksiä horjuttavat käytännöt voi nähdä esimerkkeinä representaatiojärjestelmän haastamisesta sen sisältä käsin. Sijoittamalla kauneuskuningattaren kuninkaalliset symbolit – kruunun ja olkanauhan – lampaan päälle feministiaktivistit määrittivät kisojen merkityksiä uudelleen asettamalla ne naurunalaisiksi. Kuten Hall toteaa, merkitykset eivät voi koskaan kiinnittyä, joten ne pysyvät pakosti avoimina keskenään ristiriitaisille tulkinnoille: kritiikeille,

variaatioille ja toistoille. Representaatio on siis pakosti monimerkityksellistä ja epävakata toimintaa. Esimerkiksi missin kuva säilyy keskenään ristiriitaisten, historiallisesti kasautuneiden ja myös ideologisesti määrittyvien ymmärrysten kohtauspaikkana.

Naiskuvatutkimuksella on vahva perinteensä mediakritiikissä, vaikkakin sen perusteita arvosteltiin jo 1970-luvulla tietystä normatiivisuudesta. Jotta jokin kulttuurinen kuva voidaan väittää vääräksi, tulisi pystyä osoittamaan jokin toinen kuva sitä oikeammaksi. “Oikean” ja “väärän” naiskuvan määrittely olettaa, että oikea naiseus on hahmotettavissa ja tiedettävissä. Samalla naisten kategorian sisäinen monimuotoisuus uhkaa typistyä melkoisesti. Voidaankin kysyä, onko iltapukuun ja kruunuun sonnustautunut, kirkkaasti hymyilevä missihahmo valheellisempi tai todempi kuin vaikkapa juurevan traktorinnokassa istuvan maalaisnaisen. Molemmissa tapauksissa yhdenlainen naishahmo toimii yleisen sukupuolikategorian edustajana, muttei kumpikaan ole tässä roolissa toista totuudellisempi. Molemmat hahmot ovat naiseuden kuvina erityisiä ja osittaisia, eikä niiden kautta voi millään tapaa huomioida tai esittää naisten kategorian sisäisiä eroja ja variaatioita. Hahmoihin liittyy erilaisia ruumistyylejä, työn ja toimijuuden tiloja, joiden totuudellisuus tai todellisuudenkaltaisuus on tulkintakysymys.

Representaatiotutkimus

Representaatiotutkimus liittyy keskeisesti kulttuurintutkimuksen nousuun 1980-luvulla sekä sen kiinnostukseen “rodun”, sukupuolen ja luokan kaltaisia identiteettiasemia sekä niihin liittyviä sosiaalisia valtasuhteita kohtaan. Representaatioanalyysi pyrkii hahmottamaan symbolisten esitysten (kuvat, elokuvat, tekstit, arkiset määritelmät) ja eletyn, materiaalisen todellisuuden suhteita. Näiden nähdään kietoutuvan peruuttamattomasti yhteen.

Elokuvatutkija Richard Dyer tiivistyksen mukaan

“Se, miten ihmisryhmiä kohdellaan kulttuurisissa representaatioissa liittyy siihen, kuinka heitä kohdellaan elämässä. [...] Se, miten meidät nähdään määrittää osin sen kuinka meitä kohdellaan; se, kuinka me kohtelemme toisia, perustuu siihen miten me heidät näemme; tällainen näkeminen juontuu representaatiosta.” (s. 1.)

Toisin sanoen tapamme esittää ihmisryhmiä vaikuttavat tapoihimme suhtautua niihin. Tavot suhtautua erilaisiin ihmisryhmiin puolestaan vaikuttavat siihen, millaisia representaatioita

heistä tuotetaan. Sosiaalinen ja symbolinen, materiaallinen ja representatiivinen kietoutuvat tässä peruuttamattomasti yhteen. Sosiaaliset suhteet ja järjestykset ruokkivat representaatioita ja representaatiot taas erilaisia sosiaalisia suhteita ja muutokset yhdessä resonoivat toisen kanssa. 2000-luvun alun kotimaisen kaupallisen television “homobuumi” (mm. *Sillä silmällä* ja *Älä kerro äidille* -sarjat, *Will & Grace* tai erilaiset tosi-TV -ohjelmat) ajoittui samaan ajankohtaan kuin rekisteröityä parisuhdetta koskeva poliittinen päätöksenteko. Sekä televisioviihteen että poliittisen keskustelun painopisteet ja niiden mahdolliset aiheet ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa, eikä yhtä voi nähdä toisen seurauksena. Kyse on pikemminkin moniäänisestä vuoropuhelusta, jossa jäsennetään jatkuvasti eri yksilöiden ja ihmisryhmien välisiä suhteita, toiminnan tiloja ja asemia. Representaatioissa voidaan tunnistaa historiallisia konventioita ja jatkuvuuksia, mutta ne myös muuttuvat selkeästi vuosikymmenten mittaan. Representaatiot siis sekä kuvastavat muuttuvia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia arvostelmia että osallistuvat niiden muokkautumiseen.

Ihmisyhmien lisäksi representaation toimet vaikuttavat tapoihimme ymmärtää niin eläimiä kuin esinemaailmaakin. Esimerkiksi mainonta perustuu keskeisesti mielikuvien ja assosiaatioiden tuottamiselle ja niiden liittämiseksi markkinoituun tuotteeseen.

Yhdysvaltalaisia kolajuomia on markkinoitu vuosikymmenten ajan urheilullisuudella, huolettomalla ja vauhdikkaalla vapaa-ajalla, onnellisella perhe-elämällä ja menneisiin vuosikymmeniin kohdistetulla nostalgialla. Juomien vähäkalorisia kevytversioita on kohdennettu erityisesti naisyleisöille urheilullisuuden ja raikkauden mielikuvilla. 2000-luvun sokerittomien juomaversioiden mainontaa on puolestaan kohdennettu erityisesti mieskuluttajille – tai ainakin näin voisi päätellä juomien toimintaelokuvien konventiota mukailevista liioittelevasta, räjähdyksistä ja vähäpukaisia naisia esittelevistä mainoksista. Kevytjuoma viittaa naisellisena toimintana pidettyyn dieettiin, joten “bloke coke” (eli jannukola) -lisänimellä varustetut juomat pyritään irrottamaan näistä mielikuvista. Kasviuutejuomien mainokset kuvastavat osaltaan representaatiota aktiivisena symbolisena toimintana, jossa rakennetaan ihmisten, tuotteiden, arvojen ja elämäntyylien välisiä yhteyksiä. Kuten televisiomainontaa tarkastellut Leena-Maija Rossi toteaa, yleisöinä me neuvottelemme arkisesti mainonnan kanssa erilaisista toiminnan malleista, ihanteista ja ruumiskuvista, joihin me haluamme kiinnittyä tai ottaa etäisyyttä.

Onkin syytä huomioida, että representaatiot vaikuttavat myös tapoihimme hahmottaa omaa itseämme ympäröivän yhteiskunnan ja sen sosiaalisten suhteiden osana. Elokuvatutkija Anu Koivusen mukaan ”sillä miten naisia ja naiseutta representoidaan (millaisena naiset

esitetään?), on merkitystä sekä kulttuuriselle naiskuvalle (millaisina naiset nähdään?) että naisten omakuvalle (millaisina naiset näkevät itsensä?)” (1995, s. 25). Mediatutkijat Marianna Laiho ja Iris Ruoho viittaavat vastaavaan dynamiikkaan kirjoittaessaan että se, ”millaisia kuvia ja tekstejä media tuottaa, vaikuttaa osaksi myös siihen, miten meihin suhtaudutaan ja miten me näemme itsemme” (s. 157). Koivunen on viitannut tähän sosiaalisten esitysten ja henkilökohtaisten jäsennysten erottamattomuuteen *kuvattelun* käsitteellä. Sukupuolta sekä kuvitellaan että kuvitetaan representaatioiden avulla, on näissä sitten kyse televisiorepresentaatioiden kaltaisista julkisista tai arkisten itserepresentaatioiden tapaisista yksityisistä hahmotelmista. Itserepresentaatioita tuotetaan esimerkiksi Facebookin käyttäjäprofiileihin liitettävissä valokuvissa, oman lempimusiikin ja mielielokuvien listauksissa tai päivittäisten toimien kuvauksissa.

Representaation ajatus onkin ollut keskeinen pohdittaessa sukupuolen tuottamista ja tekemistä erilaisissa arkisissa teoissa. Elokuvatutkija ja feministiteoreetikko Teresa de Lauretis on kuvannut sukupuolen tekemistä *sukupuoliteknologian* käsitteen avulla. de Lauretis näkee sukupuolen monenlaisten teknologioiden tuotteena, sekä keskenään että sisäisesti ristiriitaisten diskurssien tuotteena. (Diskurssilla tarkoitetaan tässä yhteydessä historiallisesti muuttuvia puhetapojen ja käytäntöjen kokonaisuuksia, joiden kautta muodostetaan ymmärryksiä todellisuudesta.) Sukupuolta rakennetaan erilaisissa kulttuurisissa teksteissä (kirjat, elokuvat, mainokset, musiikkivideot, pelit tai televisiosarjat), institutionaalisissa käytännöissä (vaikkapa koulu, laki, perhe ja uskonto) ja arkisissa teoissa (kuten pukeutuminen, hiusten muotoilu, eleet, puhuvat tai Facebook-profiilit). Tässä viitekehyksessä sukupuolen ilmaiseminen on samalla sen tekemistä. Filosofin Judith Butler on omissa teksteissään kehittänyt tätä ajatusta edelleen sukupuolen performatiivisuutena eli esityksellisyytenä. Sukupuolen performatiivisuus kuvaa tapoja, joilla sukupuolta tuotetaan jatkuvasti sosiaalisissa instituutioissa, arkisissa käytännöissä ja puhetavoissa toistamalla ja varioimalla erilaisia normeja ja tyyliä. Butlerin mukaan tämä toistotyö tuottaa kuvan sukupuolesta (ja yksilöllisestä identiteetistä) vakaana ja selkeärajaisena.

Representaatioanalyysin avulla tutkitaan kulttuuristen kuvien rakentumista, historiallisuutta ja merkityksiä – sitä, millaisia ulottuvuuksia ja seurauksia niillä on; kuinka ne kirjautuvat materiaaliseen todellisuuteen ja toisin päin. Niinpä näiden kuvien analysoinnissa ei ole kyse niiden oikeudellisuudesta tai vääryydestä suhteessa ihmisryhmiin tai erilaisiin ilmiöihin.

Representaatiot pohjaavat aina aikaisempien kuvien joukkoon – eli representaatiojärjestelmiin – muovaavat niitä ja samalla myös tapoja hahmottaa arkisen elämän ilmiöitä. Siinä missä naiskuvakritiikin piirissä mediaesitysten on nähty vääristelevän tapoja nähdä ja ymmärtää naiset, representaationalyysi näkee naisten kategorian hahmottuvan erilaisissa historiallisissa ja keskenään ristiriitaisissa esityksissä, joista yksi eri ole toista todempi. Kuten naiskuvan käsitettä päivittänyt Anu Koivunen toteaa, ”mikään kuva ei ole naiskuvana sen todempi tai autenttisempi kuin toinen kuva. Representaatio on yksi monista käytänteistä, jotka jatkuvasti tuottavat, muokkaavat, kiistävät ja uusintavat sukupuolikategorioita.” (1995, s. 27.)

Representaatioanalyysin ei tarvitse merkitä kuvien ennalta-arvattavuutta tai yksinkertaisuutta ruotivaa negatiivista kritiikkiä, kuten esimerkiksi niiden stereotyyppisten tai muutoin yksinkertaistavien piirteiden erittelyä. Mikäli analyysin lähtöoletuksena on, että representaatiot ovat aina valikoivia, osittaisia ja rajattuja, on melko selvää, että ne aina ”valehtelevat” tarjotessaan todellisuudesta tietyn tulkinnan. Representaatioiden osittaisuuden jatkuvan havaitsemisen tai paljastamisen sijaan onkin hedelmällisempää pohtia, kuinka ne ovat rakentuneet ja valikoituneet, missä viitekehyksessä niitä on tuotettu ja kierrätetty sekä millaisia kulttuurisia seurauksia niillä voi mahdollisesti olla.

Kirjallisuus

Butler, Judith (2006) *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi Helsinki: Gaudemus.

de Lauretis, Teresa de (2004) *Sukupuolen teknologia*. Teoksessa Anu Koivunen (toim.) *Itsepäinen vietti: kirjoituksia sukupuolesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta*. Suom. Kaisa Sivenius (alkup. 1987). Tampere: Vastapaino, 35–76.

Dyer, Richard (1992) *The Matter of Images: Essays on Representation*. London: Routledge.

Gaines, Jane (1990) *Women and Representation: Can We Enjoy Alternative Pleasure?* (alkup. 1984). Teoksessa Patricia Erens (toim.) *Issues in Feminist Film Criticism*. Bloomington: Indiana University Press, 75–92.

Hall, Stuart (1999) *Toisen spektaakkeli*. Teoksessa Mikko Lehtonen ja Juha Herkman (toim.) *Identiteetti*. Suom. Juha Herkman (alkup. 1997). Tampere: Vastapaino, 139–222.

Hietala, Marjatta (1985) *Suomalaisen naistyypin etsiminen*. Teoksessa Aira Kemiläinen (toim.) *Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset*. Helsinki: Historiallinen arkisto 86, 421–446.

- Kalha, Harri (2004) Lumon maantiede: kauneuskuningattaret suomalaisuuden sankareina. Teoksessa Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää ja Minna Sarantola-Weiss (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Helsinki: Tammi, 461–472.
- Koivunen, Anu (1995) *Isänmaan moninaiset äidinkasvot: suomalainen sotavuosien naisten elokuva sukupuoliteknologiana*. Turku: SETS.
- Koivunen, Anu (2006) Queer-feministinen katse elokuvaan. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puustinen ja Iris Ruoho (toim.) *Sukupuolishow: Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 80–106.
- Kuhn, Annette (1985/1994) *The Power of the Image: Essays on Representation and Sexuality*. London: Routledge.
- Kyrölä, Katariina (2003) Suvaitsevaisuuden symbolista silikonivillikoksi: Lola Odusoga, muukalaisuus ja sukupuoli. *Lähikuva* 3/2003, 48–63.
- Lahti, Martti (2002) Johdanto: Nautinto/politiikka. Teoksessa Martti Lahti (toim.) *Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa*. Tampere: Vastapaino, 11–22.
- Laiho, Marianna ja Iris Ruoho (2005) Puolensa ja puolensa. Teoksessa Marianna Laiho ja Iris Ruoho (toim.) *Median merkitsemät: ruumis ja sukupuoli kuvassa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 153–159.
- Radical Women (1970) No More Miss America! (alkup. 1968). Teoksessa Robin Morgan (toim.) *Sisterhood is Powerful: An Anthology of Writings from the Women's Liberation Movement*. New York: Vintage Books, 584–588.
- Rossi, Leena-Maija (2003) *Heterotehdas: Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Stoeltje, Beverley (1996) The Snake Charmer Queen: Ritual, Competition, and Signification in American Festival. Teoksessa Colleen Ballerino Cohen, Richard Wilk ja Beverley Stoeltje (toim.) *Beauty Queens on the Global Stage*. London: Routledge, 13–29.
- Waldman, Diane (1990) There's More to Positive Image Than Meets the Eye (alkup. 1978). Teoksessa Patricia Erens (toim.) *Issues in Feminist Film Criticism*. Bloomington: Indiana University Press, 13–18.